

טעויות בקריאת התורה

שלום כהן

הקדמה

רבים המנהגים בקהילות ישראל בנושא מורכב זה: יש קהילות שבהן מחזירים אפילו על טעמים, ומאידיך גיסא אפשר למצוא קהילות שאינם מחזירים אפילו על טעות באות או בניקוד, וישנן קהילות שמסתפקים בגערה בלבד ואינם מחזירים את הקורא. ממילא התעורר בי הצורך לברר לעצמי, ואם אזכה גם לאחרים, מספר נקודות מרכזיות בנושא חשוב זה.

הנקודות העומדות לבירור במאמר זה

- א. האם קיימת בכלל חובה להחזיר את הקורא על טעות בקריאתו, או שאולי בדיעבד אם טעה אין צורך להחזיר.
- ב. אם קיימת חובה להחזיר – על אלו טעויות היא חלה?
- ג. עד מתי חלה חובת ההחזרה.
- ד. כיצד חוזר הקורא: האם על המילה בלבד או שמא על כל הפסוק, ואולי משם ואילך גם כן.
- ה. האם החזרה טעונה ברכה.

על איזו טעות מחזירין

בטור אורח חיים סימן קמב אנו מוצאים שתי דיעות קיצוניות בענין:
(1) דעת בעל "המנהיג": "אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו, טוב שלא להגיה עליו על שגגותיו ברבים שלא להלבין פניו, דאף על פי שטעה בה יצא ידי קריאה, דאיתא במדרש שאם קרא לאהרן הרן (השמיט הא) – יצא".
(2) מאידך דעת הרמב"ם: "קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק".

המקור לדברי בעל המנהיג נמצא במדרש שיר השירים (ב ד) על הפסוק: "ודגלו על אהבה" – אומר המדרש: "אמר ר' יששכר: תינוק שקורא למשה משה (כלומר מ"ם בפתח במקום חולם), ולאהרן אהרן (כנ"ל ברי"ש) וכו', אמר הקדוש ברוך הוא ז'לגלוגו עלי אהבה". פירוש: גם קריאה מוטעת בתורה היא לרצון לפני ה'. ואם נדייק, נבחין שהטעות הבאה לידי ביטוי בדוגמא שמביא המדרש איננה טעות באות, אלא טעות בניקוד בלבד, וממילא אין ראייה מכאן לדברי המנהיג לטעות של השמטת אות (אהרן-הרן). יתרה מזאת, במדרש מדובר על תינוק שלומד בתלמוד תורה ואינו מדייק בלימודו, ולכאורה אי אפשר ללמוד מכאן על קריאת התורה בציבור. אלא שבעל המנהיג הסתמך על גירסא אחרת

במדרש. גירסא זו מופיעה בתוספות מסכת עבודה זרה כב ב ד"ה "רגלא": "ובמדרש נמי משמע ודגלו לשון מעילתו, דקאמר מניין לקורא בתורה שקרא לאהרן - הרן שיוצא, פי' שאף על פי שלא יקרא את האלף, שנאמר 'ודגלו עלי אהבה' עד כאן לשון התוספות. מכאן לומד בעל המנהיג שני דברים:

א. גם בקריאה מוטעת יוצאים ידי חובת קריאה.
ב. יוצאים גם אם מדובר בטעות עד כדי השמטת אות (ולפי"ז א"ש קושיות הח"א על בעל המנהיג על הבאת מקור זה מן המדרש).
מעיר מהר"י אבן חביב שמה שהביא כאן הטור בשם בעל המנהיג - סותר למה שהביא הטור בשם הרא"ש בסימן הקודם: "אין הציבור יוצאים בקריאת הבלתי יודע".

ומתריך מהר"י חביב שני תירוצים:
א. הרא"ש אמר את דבריו לכתחילה ובעל המנהיג בדיעבד.
ב. בעל המנהיג מדבר על טעות שאינה מביאה לידי שינוי משמעות, והרא"ש מדבר על הטעמים שהם "פירוש הפסוק ממש".
נמצא לפי מהר"י חביב (לפחות לפי תירוצו השני):

א. דברי המנהיג מוגבלים לטעות שאינה משנה את משמעות הענין.
ב. אי דיוק בטעמים לעתים חמור יותר מטעות באות עצמה, "משום שהם פירוש הפסוק ממש", ואם כן במקרה שטעות בטעמים פוגעת בפירוש הפסוק לא יצא ידי חובת קריאה.

הב"ח חולק על פירושו של מהר"י חביב בדברי בעל המנהיג ואומר שהיות ובעל המנהיג כתב את דבריו בסתם, כנראה התכווין שגם על טעות שמשנה את המשמעות אין צריך להחזיר, וכך פוסק הב"ח להלכה.

המקור לדברי הרמב"ם: בעל הגהות מיימוניות מביא מקור לרמב"ם מירושלמי (מגילה ד ה): "מניין לתרגום, דכתיב (נחמיה ח ח) ויקראו בספר תורת משה וכו'". ויקראו בספר זה מקרא, 'מפורש' זה תרגום, 'שום שכל' הם הטעמים, 'ויבינו' זה המסורת, וא"ר יונה אע"ג דאיתמר אין התרגום מעכב - טעה מחזירין אותו".

מוסיף הגה"מ: אם התרגום שאינו מעכב ואף על פי כן מחזירין אותו, ה"ה וכ"ש לדקדוק שנלמד גם כן מאותו פסוק (נחמיה ח ח) שאם טעה מחזירין אותו.

הר' מנוח (מובא בב"י סי' קמב) מביא ראיה ממש"כ בסנהדרין צט א: "כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק אחד, ה"ז בכלל דבר ה' בזה". ואומר הר' מנוח, כיון שאפילו דקדוק אחד יש לו שורש גדול, צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח, ולא ירפה החזק, ולא יחזק הרפה עכ"ד.

נמצינו למדים מדבריו ש"דקדוק אחד" כולל בתוכו אפילו דקדוקי ניקוד. והיות ויש לכל דקדוק שורש גדול - חייב הקורא להקפיד שלא ישנה אפילו בשוואים ובדגשים, ואם שינה בהם מחזירין אותו.

לכאורה ניתן להקשות על דברי הר' מנוח:
א. מניין לו שדקדוק אחד הכוונה היא גם לדקדוק הניקוד, אולי הכוונה רק

לדקדוק האותיות והמילים.

ב. אמנם יש קפידא (מגמ' זו) על מי שמוציא אפילו דקדוק אחד מכלל תורה מן השמיים, אבל לכאורה אין מכאן ראייה שהטועה בקריאתו אינו יצא ידי חובה. הב"י (שם): אומר, שמקורו של הרמב"ם הוא ממש"כ בירושלמי דמגילה (ב ב): "אין מדקדקין בטעויותיה, כגון בין יהודיים ליהודים". משמע דדוקא במגילה הקלו ואין מדקדקין (באותיות חסרות ויתרות) אבל בספר תורה מדקדקים. בהמשך הביא מקור מפורש יותר, גם הוא בירושלמי דמגילה (ד ה): "טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו, אפילו טעה בין אם לואם".

דעת הכלבו (מובא בב"י שם): קרא וטעה אפילו באות אחת מחזירין אותו עד שיקרא בדקדוק (עד כאן כדעת הרמב"ם). מוסיף הכלבו ומחלק בין הקורא - העולה ומברך, לבין החזן שאינו מברך: "וה"מ הקורא שבירך (אותו צריכים להחזיר) אבל על החזן אין לחוש אם לא קרא בדקדוק". דהיינו, הכלבו תולה את חובת ההחזרה על טעות בברכה - אם היתה ברכה צריך לחזור, ואם לא בירך החזן עצמו, וטעה - אין מחזירין אותו.

הב"י דוחה את החילוק של הכלבו: "אין טעם בדבריו דקריאה בציבור כתקנה לא תליא בברכה, שהרי בימי חכמי התלמוד, היה הראשון מברך ברכה ראשונה, והאחרון ברכה אחרונה - היעלה על הדעת שלא היו מקפידים בקריאת האמצעיים?"

לדעת הב"י: אין תלות בין קריאה כתקנה בציבור לבין ברכת התורה - וממילא היות והקריאה באה להוציא ידי חובה את כל הציבור - צריכה הקריאה להיקרא כתקנה - גם מפי מי שלא בירך ברכת התורה (ועיין בדרישה שמיישב את קושיית הב"י על הכלבו).

אלא שמוסיף הב"י שאפשר לקיים את חילוק הכלבו במקרה של טעות שאין המשמעות משתנה בה.

עדות מהרי"א (בעל תרומת הדשן): "ראיתי כמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוק טעמים וגם בפת"ת וקמ"ץ וסגול וצירי - אף על פי שגערו בהם קצת מכל מקום לא החזירום".

אם כן ישנה דרך ממוצעת בין דרכי המנהיג מחד והרמב"ם מאידך - גוערים אבל אין מחזירים.

וכשנדייק בדברי מהרא"י נראה שהדברים אמורים:

א) על דקדוקי טעמים. (ב) על ניקוד באופן מוגבל: כשהטעות היא בין תנועה גדולה לבין התנועה הקטנה המקבילה לה ולהיפך (קמץ ופתח, סגול וצירי). טעויות מעין אלו הסתפקו הגדולים הנ"ל בגערה ולא החזירו, אבל אם מדובר בטעויות באותיות או בטעויות ניקוד יותר חמורות - לכאורה היו מחזירין, וכל שכן טעויות שמשתנה בהם המשמעות.

אם כן לפי"ז יקשה על הב"ח להסמיך את מנהגו (שלא להחזיר גם כשהמשמעות משתנה ע"י הטעות) על דברי מהרא"י. (הערת העורך: המעיין בתרומת הדשן יראה שאין דבריו נכונים בזה, שהרי השאלה הנידונה שם היתה על ישוב שאין שם בעל הקורא היודע לקרוא בדקדוק אם יכולים בכל זאת לקרוא בתורה, ופסק שיכולים לקרוא, והביא ראייה מהמדרש הנ"ל כפי נוסחת התוס'. אם כן ברור שלא התכוון דוקא לטעות בניקוד אלא רק כדוגמא.)

השולחן ערוך בסימן קמב א: "קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו".
לכאורה פסק המחבר כרמב"ם, וסתם דבריו שעל כל טעות מחזירין, ולא חילק בין אם
נשתנתה משמעות הענין בין אם לאו.

הרמ"א מגיה: "וכן דין החזון הקורא, ודוקא שינוי שמשנתה עי"ז הענין, אבל אם טעה
בנגינת הטעם או בניקוד - אין מחזירין אותו אבל גוערים בו".

מדברי הרמ"א נראה:

א. שלא קיבל (כמו הבי"י) את חילוקו של הכלבו בין הקורא המברך לבין החזון
שקורא אבל אינו מברך.

ב. מגביל את דברי השולחן ערוך "אפילו על דקדוק אות אחת מחזירין אותו"
לטעויות שבהם משתנה הענין.

ג. בטעויות כגון בטעמים וניקוד - אין מחזירין אותו אבל גוערים בו (כמהרא"י),
וכאן הרמ"א לא מחלק בין טעויות הטעמים וניקוד שמשנים את משמעות הענין
לבין טעויות בטעמים וניקוד שאינם משנים את המשמעות.

על זאת חולק המגן אברהם ואומר: "בניקוד נמי כשמשנתה הענין כגון במקום יעשה
יעשה או במקום חלב חלב - בזה ודאי מחזירין אותו" - דהיינו המגן אברהם מחלק גם
בטעויות בניקוד בין אלו שמשנות את המשמעות לבין אלו שאינן משנות את המשמעות.

לכאורה אפשר להוסיף ולחלוק על הרמ"א גם בטעמים בין טעויות המשנות את
המשמעות לבין טעויות בטעמים שאינן משנות את המשמעות. כגון: במקום להטעים את
המלה 'שבה' במלרע שהוראתה בהווה, יטעים בעל הקורא את המלה 'שבה' במלעיל
שהוראתה בזמן עבר - הרי לנו שינוי משמעות הנובעת מטעות בטעמים, לכאורה גם
בכה"ג יסבור המגן אברהם שלא די בגערה אלא צריך גם להחזיר.

בנוסף לענין ההטעמה, כאשר פיסוק הפסוק משתבש בגלל טעות בטעמים - פעמים
רבות משתנה משמעות הפסוק. לדוגמא: אם במקום לקרוא את הפסוק "רק הדם לא תאכלו
על-הארץ תשפכנו כמים", כשהאתנחתא על המלה תאכלו - שמשמעות הפסוק היא שלא
לאכול את הדם כלל - במקום זאת יקרא בעל הקורא את הפסוק כשהאתנחתא היא על המלה
"על-הארץ" - כאן המשמעות תהיה שרק על הארץ אסור לאכול את הדם. מסתבר אם כן,
שגם באופן כזה צריך להחזיר את הקורא.

הגר"א חולק על המגן אברהם ומצדד כמחבר: שבספר תורה צריך להקפיד אפילו על
דקדוק אות אחת, וצריך להחזיר את הטועה גם כשמדובר בטעות שאינה משנה את
המשמעות כגון: אם ואם. הוא מסתמך, כמו הבי"י, על הירושלמי פ"ד במגילה שאומר:
"טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו, אפילו טעה בין אם לואם".

ערוך השולחן: מביא את הירושלמי בשלמות (מגילה ד ה): "טעה בין תיבה לתיבה
מחזירין אותו. א"ל רב ירמיה: ועבדין כן (לביישו ברבים)? א"ל: ועדיין את לזו (כלומר
אתה מסופק בזה)? אפילו טעה בין אם לואם מחזירין אותו".

אומר ערוך השולחן: אם כן ראייה מפורשת לכך שאין לחשוש להלבנת פנים, וקשה על
בעל המנהיג שחושש. ועוד שמסתמך על מדרש המדבר על ע"ה ותינוק "הקוראים בפני

עצמם ולא בקריאה בציבור" (לכאורה לא הרגיש ערה"ש בגירסת התוס' הנ"ל). מתרץ ערוך השולחן: שגם בעל המנהיג מודה שכשמדובר ב"טעות בעצם התיבה" כגון "כבש", "כשב", "אם" "ואם" - מחזירין אותו אפילו כשאינן הענין משתנה, אבל אם טעה בטעמים - אין מחזירין אותו. הוכחתו של בעל המנהיג היא מאותו מדרש: אם אלו שקורים בפ"ע בשינוי תיבות, חביבים לפני הקב"ה, כל שכן הקורא בתורה וטעה בטעמים, וראיה לזה מעדותו של מהר"א.

לפי תירוץ ערוך השולחן יוצא בדעת הרמב"ם שאין לתלות את החזרה כלל בשינוי המשמעות, ואפילו בטעה רק בניקוד ובטעמים צריך להחזיר את הקורא, וחייבים לפרש את דברי הרמב"ם "בדקדוק אות אחת" - גם על ניקוד וטעמים. או שנסביר על פי ערוך השולחן שאין מחלוקת בין הרמב"ם לבעל המנהיג - אף על פי שנראה מהטור שיש ביניהם מחלוקת.

נמצא שערוך השולחן משהו את הטעות בטעמים וניקוד לטעות של אהרן והרן - טעות שאין בה שינוי משמעות. ממילא מחלק ערוך השולחן בין טעויות בניקוד וטעמים שאינם משנים המשמעות לבין כאלו שמשנים המשמעות. ולפי דעתו גם הרמ"א כשאמר: "ודקא בשינוי משמטנה עיני הענין, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד, אין מחזירין אותו אבל גוערין בו" - לא התכוין לטעות שבעצם המלה - בכך גם הוא מודה שצריך להחזיר, אלא כוונתו היתה לומר, שדוקא טעויות בנגינה ובניקוד המביאים לשינוי משמעות, כגון חלב וחלב, מחזירין, אבל על טעויות בניקוד ובטעמים שאינם משנים משמעות הענין - עליהם אין מחזירין אבל גוערין בו.

המשנה ברורה מסביר שהרמ"א מחלק בין טעויות באות, טעמים או ניקוד שמשנים את המשמעות לבין טעויות שאינם משנים את המשמעות, ונקט טעמים וניקוד כטעות שאין מחזירין עליה משום שעל פי רוב אין הענין משתנה על ידם. ובספר שלחן עיני שיטים כתב ד"ה"ה בנגינת הטעמים כשהענין משתנה על ידי זה, כגון שקרא "משרת" במקום "מפסיק" מחזירין אותו" - הרי לנו בהדיא שטעות בטעמים, יכולה לשנות לפעמים משמעות, ולפיכך צריך להחזיר עליה כשם שמחזירין על טעות שבעצם האות.

וכתב בביה"ל (ד"ה אבל אם טעה): פשוט דדוקא בטעות באיזה אות, אבל אם חיסר איזו תיבה, ואפילו לא נשתנה הענין על ידי זה כגון: "כי אני הכבדתי", וקרא "כי הכבדתי" לא יצא וצריך לחזור דלא נזכר בשום מקום דחיסר תיבה שיהא חילוק בין נשתנה הענין או לא". דהיינו ברור שעל השמטת תיבה שלמה מחזירין אף על פי שאין בכך שינוי משמעות.

ובהמשך בביה"ל (ד"ה אין מחזירין אותו) הביא את ביאור הגר"א (בניגוד לרמ"א) שמפקפק אפילו במקום שאין הענין משתנה, וכן פוסק הפר"ח (שאפילו על טעות שאינה משנה את הענין צריך להחזיר), אבל מסכים הפר"ח בפשיטות, שבטעויות של ניקוד וטעמים שאינם משנים את המשמעות אין מחזירין, אלא רק גוערין ומסתבר שגם הגר"א מודה בזה.

מאידך הביא את דעת הדרך החיים שהפריז על המידה ופסק דאפילו במקום שהענין

משתנה, מי שנוהג להקל שלא להחזיר - אין למחות בידו והביא זה מא"ר.
מסכם הביה"ל: ולא מסתברא להקל כ"כ בדבר שמעיקר הדין חוזר בכל גווני כמו
שהוכיח הגר"א, ודי לנו להקל במה שהקל הרמ"א.

עד מתי מחזירין ועל מה חוזרין

כתב החיי אדם: "ונ"ל דכ"ז דוקא כשלא בירך עדיין ברכה אחרונה או אפילו
כשכבירך, לענין שצריך הקורא לקרוא אותו פסוק עוד הפעם, אבל כשכבר גמרו הקריאה -
להוציא ספר תורה ולחזור ולברך נ"ל שאין צריך (לחזור) שהרי הטור כתב דא"צ לחזור
אפילו באהרן הרן, וכ"כ בב"ח, ונהי דלכתחילה מחזירין, היינו אם אין כאן חשש ברכה,
אבל לחזור ולברך - סמכנין על הטור".

שני חידושים נלמדים מדבריו:

(א) כאשר חייב לחזור צריך לחזור רק על אותו פסוק.
(ב) אף על פי שלכתחילה מחזירין כדעת הרמב"ם, זאת רק כשאין חשש ברכה לבטלה,
אבל כאשר כבר בירך ברכה אחרונה (וקל וחומר כאשר כבר החזירו את הספר לארון) לא
יחזור ויברך, וסומכין בזאת על הטור שפסק כמנהיג שאין חוזרים אפילו על טעות שבעצם
התיבה (כמובן שהוא חלוק על ערוה"ש בהבנת המנהיג, שהרי הוא הבין שטעות בעצם
התיבה מחזירין).

לעומתו המשנה ברורה: "אפילו בדקדוק אות אחת" - כגון שחיסר או הוסיף איזה אות.
"מחזירין אותו" - שיקראנה בדקדוק והיינו בין כשהוא עומד עדיין בפסוק זה, ובין כשכבר
גמר הפרשה ואפילו בירך לאחריה נמי, העולה אחריו חוזר לאותו פסוק וקורא ממנו, ולהלן
עד סוף הפרשה, ועוד ג' פסוקים מפרשה שאחריה". יוצא מדבריו, שלא רק שצריך לחזור
על הפסוק, אלא מאותו פסוק ואילך עוד ג' פסוקים מהפרשה הבאה.
בשעה"צ מעיר שמדינא היה מספיק לקרוא את הפסוק המוטעה ושני הפסוקים שאחריו,
ואחר כך יתחיל בעליה של העולה השני, ואפשר שאפילו די בקריאת הפסוק המוטעה, אך
כדי לא לבלבל את הציבור, קוראים מהפסוק שטעה בו ברצף עד סוף העליה של העולה
החדש.

א"כ המשנה ברורה מעיקר הדין פסק כח"א בחידושו הראשון. לגבי חידושו השני הביא
בביה"ל (ד"ה מחזירין) את דברי הח"א "דלענין ברכה סמכנין על הפוסקים דסוברים דאפילו
דנשתנה הענין אין צריך לחזור בדיעבד". ולמרות שהסתייג מדבריו שיתכן שהמנהיג
ושאר המקילין לא יקלו במקרה של שינוי משמעות, אך בכל זאת פסק כמותו, בגלל
שאפשר שאפילו לדעת הרמב"ם בדיעבד אין מחזירין כאשר גמר את כל הקריאה, שהרי לא
ברור לנו מדברי הרמב"ם שאפילו בדיעבד אינו יוצא ידי קריאה כשלא החזירו על טעות.
הביה"ל נשאר בצ"ע בשאלה האם מחזירין על טעות כזו גם בימי החול או במנחה של
שבת. שהרי קי"ל בסימן קלו דאפילו דילג פסוק שלם בימות החול ובמנחה של שבת - אינו
חוזר, א"כ לכאורה ה"ה אם החסיר או הוסיף אות או טעות אחרת שלא יצטרך לחזור.
מאידך אפשר לומר, שלקרא בטעות גרוע יותר מלהחסיר פסוק שלם.

בכל האמור לעיל מיירי במצב של בדיעבד, דהיינו איך לנהוג אחרי שהיתה טעות בקריאה, אבל לכתחילה כתבו הפוסקים איך צריך לנהוג כדי לא יגיע לטעות בקריאה: ערוך השולחן: "וכל זאת בדיעבד אבל לכתחילה, החיוב על הקורא לקרוא בטעמים ובדקדוק כדת וכהלכה, שלא יניח הנע ולא יניע הנח, וישמור דגושים ורפויים, כמ"ש הבי"ש בשם הר"מנוח: כל זה יש לו שורש גדול למעלה".

תשובת מהר"מ מינץ: החזן צריך לחזור מתחילת הסדרא שתהא שגורה בפיו: כל הדקדוקים במתנים מלעיל ומלרע, ימין ושמאל, ויקרא במתון ולא במהירות ואולי יבליע אות או תיבה.

סיכום

- א. דעות הפוסקים מתחלקות ל-ג' דרכים:
- א) ישנה חובה להחזיר על טעות בקריאת התורה, אך לא ברור אפילו לדעת הרמב"ם אם בדיעבד לא חזר - האם יוצא ידי חובת קריאה, או לאו.
- ב) אין חובה להחזיר שהרי יוצא ידי חובת קריאה אפילו אם יש בה טעויות וזאת בהסתמך על המדרש, ולכן טוב להימנע אפילו מלהעיר כדי לא להלבין פניו שלא לצורך.
- ג) אין חובה להחזיר, אך צריך לגעור ואין חשש להלבנת פניו של הקורא.
- ב. ר"פ מחלקים בין טעויות שהענין בהם משתנה לבין טעויות שאין הענין משתנה בהם, וזאת בכל סוגי הטעויות: באות, בניקוד, בטעמים ובהשמטת מלה, שהרי לא מצינו שחילקו.
- ג. חובת ההחזרה על פי הח"א (וכך פוסק הביה"ל) היא כל זמן שהספר תורה נמצא לפנינו ואפשר לקרוא בו את הפסוק שבו היתה הטעות, אבל אם החזירו את הספר תורה לארון וצריך להוציא ולברך, אומר הח"א שבכה"ג אין צריך להחזיר, ויש לסמוך על הטור והב"ח שפסקו כמנהיג, ואף על פי שלא ברירא לן דין זה, פוסק כמוהו הביה"ל, משום שלא ברירא לן מהי דעת הרמב"ם בדיעבד, האם יוצא ידי חובה או לאו.
- ד. צריך לחזור לפחות על הפסוק שבו הטעות, ולרווחא דמילתא צריך מאותו פסוק ואילך עד הפרשה הבאה ועוד ג' פסוקים מהפרשה הבאה, כדי שלא יהיה מינכר בפני הציבור, השינויים.
- ה. החזרה צריכה להיות צמודה לברכתו של העולה הבא, אף על פי שאין הדבר לעיכובא, שהרי ר"פ אומרים שאין תלות בין ברכות התורה לקריאה בציבור כתקנה (עיין ב"י ורמ"א על סעיף א). ברוב המקרים יוצא שתיקון הטעות הוא בין ברכות התורה, אבל אם סיימו כבר את הברכה האחרונה, יש לקרוא בלא ברכה כדברי הח"א.
- כתב הא"ח: "מנהג ספרד אחר קריאת התורה בשבת לומר: 'והוא רחום יכפר עוון' - לכפר על שגגת הטעויות במקרא".
- מוסיף בעל המנחת ש"י (בהקדמתו): "ומי הוא אשר לבו בלב האריה ולא המס ימס ולא יחרד ולא יפחד בכל אלו.